

8. Залознова Ю.С. Соціоекономічний розвиток України в контексті глобальних і національних викликів: монографія / Ю.С. Залознова; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Київ, 2014. – 336 с.

Summary. The authors systematized the results of sociological researches of Ukrainian and foreign scientists and revealed the value priorities of the population of European countries and Ukraine. Identified mental traits of Ukrainians and character matching their values the leading European post-materialist values. Revealed the sociocultural foundations of Ukrainian society to a new level of self-development. Suggested socio-cultural parameters which can be used in the practice of social management for the successful implementation of the modernization reforms.

Key words: value priorities, the Ukrainian mentality, modernization, socio-cultural settings, social management, global challenges.

УДК 338.432

Мельник О.І.,

асистент кафедри економіки підприємства та управління персоналом
Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича,
м. Чернівці

ЕЛЕМЕНТИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Розглянуто сутність та відмінності між такими категоріями як конкурентоспроможність, потенціал суб'єкта господарювання, конкурентний потенціал, конкурентні переваги та конкурентна позиція. Обґрунтовано особливості конкуренції між вітчизняними сільськогосподарськими виробниками сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, аграрний сектор, сільськогосподарське підприємство, господарства населення.

Постановка проблеми. Конкуренція є найбільш дієвим механізмом регулювання ринкових процесів, яка забезпечує економічну свободу суб'єктів господарювання та стимулює їх до підвищення своєї конкурентоспроможності. Від рівня конкурентоспроможності продукції, підприємства, регіону, сектора, країни залежить розвиток та ріст економіки, активізація інноваційного процесу, рівень життя населення, значимість країни на світових ринках, рівень її економічної безпеки, що й визначає актуальність даної теми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науково-теоретичні аспекти конкуренції були започатковані та узагальнені у наукових працях А. Сміта, Д. Рікардо, Дж. Робінсона, Е. Чемберлена, А. Маршалла, Й. Шумпетера, Ф. Хайека, К. Макконела, С. Брю, М. Портера, Р. Фатхутдінова, Г. Азоева, Ф. Зав'ялова, А. Юданова та ін.

Серед вітчизняних вчених, які досліджували проблеми конкуренції та конкурентоспроможності слід виділити Я. Базилюка, М. Малика, Н. Мазура, А. Мокія, Н. Гарнавську, П. Саблука, С. Мочерного, І. Піддубного, І. Яціва.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є визначення сутності поняття конкуренції та конкурентоспроможності як базових економічних дефініцій.

Виклад основного матеріалу. Виробники сільськогосподарської продукції прагнуть у найбільш повній мірі задовільняти смаки та уподобання споживачів. Для цього їм потрібно увесь час формувати нові чи розвивати вже існуючі конкурентні переваги шляхом застосуванню інтенсивних методів виробництва, поліпшенню

якості продукції, використанню нової збутової політики тощо. Можливість формувати, підтримувати та розвивати конкурентні переваги характеризується поняттям «конкурентоспроможність», яке зароджується та проявляється лише у конкурентній боротьбі.

У наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених існує багато загально-прийняте трактувань категорії «конкурентоспроможність», оскільки кожен з авторів вкладає свій зміст у це поняття залежно від специфіки досліджуваного ним аспекту.

Проведемо дослідження етимології поняття «конкурентоспроможність», щоб краще зрозуміти його суть. Згідно сучасного перекладу слово «конкурентоспроможність» в англійській мові має два аналоги: «*competitive ability*» (як синонім «*competitive capacity*») та «*competitiveness*». Перший варіант зазвичай використовується у природничих науках. Проте, практично всі посилання вітчизняних та російських економістів стосуються другого перекладу, який буквально означає «конкурентність». Дієслово «*compete*» (з англ. «конкурувати»), яке лежить в основі слова «*competitiveness*», є похідним від латинського «*competere*» (складається із приставки «*com*», що означає спільну дію та дієслова «*peter*», яке з латині буквально перекладається «прагнути»). У слов'янських мовах, а саме українській, російській, болгарській, білоруській, польській, чеській, словацькій, македонській, сербохорватській основний корінь слова «конкурентоспроможність» «конкурувати» походить від іншого латинського слова «*concurrere*», складовими частинами якого є «*con*» (аналог вищезгаданому «*com*») та «*currere*» (з лат. «бігти; змагатися на бігу») [1].

Конкурентоспроможність є поняттям, в основу якого покладено здатність двох або більше суб'єктів, що прагнуть досягти однієї мети. Слід зазначити, що в такому трактуванні йде не виключно про боротьбу за одноосібне досягнення цілі, а й можливість отримання бажаного результату одночасно обома конкурентами.

Можна виокремити такі особливості поняття конкурентоспроможності:

- в економічній науці немає універсального визначення даного поняття для всіх суб'єктів і об'єктів, внаслідок чого інколи зустрічаються ототожнення конкурентоспроможності підприємства, фірми, компанії, економічної системи, конкурентоспроможності товарів та послуг;
- поняття конкурентоспроможності може бути застосовано відносно різних об'єктів на різних системних рівнях (нано-, мікро-, мезо-, макро- та мегарівень), тому воно залежить від того, до якого об'єкту чи суб'єкту його застосовують;
- визначається як стан, показник, властивість економічної системи;
- можна визначити лише у порівнянні з аналогічними об'єктами на певному ринку;
- відображає економічні, науково-технічні, виробничі, організаційно-управлінські, маркетингові та інші можливості окремого суб'єкту господарювання.

Кожен із розглянутих поглядів на розуміння сутності поняття «конкуренції» та «конкурентоспроможності» концентрує увагу на певних аспектах, проте не є універсальним для теоретичного та практичного використання.

Дослідимо визначення поняття конкурентоспроможності підприємства. Щоб розкрити економічну сутність даного поняття, наведемо аналіз літературних джерел розуміння економічної сутності цього поняття вченими-економістами.

На нашу думку, слід з'ясувати сутність та взаємозв'язок між такими категоріями як конкурентоспроможність, потенціал суб'єкта господарювання, конкурентний

потенціал, конкурентні переваги та конкурентна позиція (рис. 1.1). Конкурентоспроможність включає в себе сукупність факторів, потенціалу та переваг, що дають змогу брати участь у конкурентній боротьбі та займати бажану конкурентну позицію на певному ринку.

Слід розрізняти поняття потенціал суб'єкта господарювання та конкурентний потенціал, тому що потенціал суб'єкта господарювання – це внутрішній потенціал, а конкурентний потенціал – це зовнішньо-внутрішній потенціал. Із потенціалу підприємства в конкурентний потенціал потрапляють лише конкурентні переваги. Конкурентний потенціал виникає і розвивається у конкурентному середовищі, що вказує на тісну його залежність від явища конкуренції.

Рис. 1. Формування конкурентної позиції суб'єкта господарювання

Конкурентна перевага – це кращий, з точки зору результатів конкурентної боротьби, стан чинника конкурентоспроможності суб'єкта економічної діяльності порівняно зі станом цього чинника в його конкурентів [2, с. 201], тобто не всі фактори формування, розвитку та забезпечення конкурентоспроможності можуть бути конкурентними перевагами.

Наслідком процесу формування та реалізації потенціалу підприємства і конкурентного потенціалу, зокрема, є конкурентна позиція (стан) суб'єкта господарювання, яка характеризується певним рівнем конкурентоспроможності.

Конкурентна позиція перебуває у прямій залежності від рівня конкурентоспроможності суб'єкта господарювання, тобто із підвищенням рівня конкурентоспроможності його конкурентна позиція покращується, і навпаки. Слід зазначити, що конкурентна позиція відносно конкретного виробника визначається у певному конкурентному середовищі.

На наш погляд, конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції означає конкурентоспроможність сільськогосподарських товаровиробників: сільськогосподарських підприємств та господарств населення; конкурентоспроможність сільськогосподарського виробника відображає конкурентоспроможність галузі сільськогосподарства, яка впливає на конкурентоспроможність аграрного сектора економіки, регіону і країни у цілому.

Процес зародження та розвитку конкуренції між вітчизняними сільськогосподарськими виробниками на аграрному ринку мав такі особливості, які у подальшому вплинули на формування їхньої конкурентоспроможності:

- відбувався за умов становлення незалежності України, реформування аграрного сектору економіки, створення правової бази, запровадження нових земельних відносин;
- велика кількість сільськогосподарських товаровиробників;
- відсутність сформованої ринкової інфраструктури;
- проводилась реструктуризація неефективних колективних сільськогосподарських підприємств та створювались нові сільськогосподарські учасники ринкового типу;
- відбувалось значне субсидування галузі сільського господарства та аграрного сектора, зокрема, оскільки потрібно було забезпечувати населення сільськогосподарською продукцією;
- необхідність та залежність від постійного державного регулювання аграрних відносин;
- погіршення конкурентоспроможності аграрних товаровиробників та ін.

Зазначимо, що у вітчизняній системі аграрного виробництва слід розглядати конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств (виробники сільськогосподарської продукції суспільного сектору сільського господарства) та конкурентоспроможність господарств населення (суб'єктів приватного (особистого) сектора сільського господарства).

В аграрній науці існує багато дискусій на рахунок того, чи варто враховувати господарства населення до виробників товарної сільськогосподарської продукції. Згідно чинного законодавства України їхня діяльність проводиться як з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, так і з метою реалізації її надлишків, тобто виробництва товарної сільськогосподарської продукції [3], але ця діяльність не є комерційною. Отримані вигоди від реалізації надлишкової сільськогосподарської продукції є трудовими доходами селян, а не прибутком від сільськогосподарської діяльності на відміну від інших форм господарювання. Звичайно, що господарствам населення притаманний більш неформальний характер господарювання, але їх неврахування також неможливе, оскільки вони займають вагомую частку у сільському господарстві нашої країни.

Науковцями переважно досліджується конкурентоспроможність суб'єктів корпоративного сектора сільського господарства, тобто сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм господарювання, включаючи фермерські господарства.

На думку О.О. Шкільного, конкурентоспроможність аграрного підприємства визначається, перш за все, продуктивністю наявних ресурсів, рівнем витрат та цін, чинниками економічного середовища (кредитно-грошова та фіскальна політика, обмінний курс національної валюти, циклічність коливання економіки, макроекономічна стабільність, інвестиційний клімат), можливістю участі у вітчизняному та світовому ринках, ефективністю людських ресурсів, а також науково-технологічним потенціалом [4]. Також її можна визначити як здатність сільськогосподарських підприємств підтримувати та розвивати ринкову частку на ринках певного рівня.

Сільськогосподарське підприємство, яке здатне пристосовуватись до постійно змінюваних умов господарювання, максимально повно задовольняти потреби споживачів, ефективно функціонувати в умовах ринкової економіки та виробляти конку-

рентоспроможну продукцію є конкурентоспроможним. Воно здатне у поточному періоді та в довгостроковій перспективі вести успішну конкурентну боротьбу, забезпечувати більш високу, порівняно з конкурентами, ефективність виробництва та вигідність збуту своїх товарів [5]. Звичайно, що конкурентоспроможність сільськогосподарських товаровиробників (сільськогосподарських підприємств та господарств населення) у значній мірі залежить від конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, яка в свою чергу, проявляється через якість, ціну та попит на неї. Внаслідок цього, аграріям слід регулярно в часі слідкувати за зміною рівня конкурентоспроможності продукції та господарства у цілому, з метою своєчасного реагування та підтримки бажаного конкурентного стану на аграрному ринку.

Погоджуємось із М. Маліком та О. Нужною, що конкурентоспроможність сільськогосподарського товаровиробника – це здатність суб'єктів економічної діяльності аграрної сфери пристосовуватись до нових умов господарювання використовувати свої конкурентні переваги і перемагати в конкурентній боротьбі на ринках сільськогосподарської продукції та послуг, максимально ефективно використовувати земельні ресурси, якомога повніше задовольняти потреби покупця шляхом аналізу структури ринку і гнучко реагувати на зміну його кон'юнктури [6].

Можна стверджувати, що аграрний виробник є конкурентоспроможним, якщо він здатен краще від конкурентів адаптуватись до мінливих умов господарювання, ефективно здійснювати свою діяльність в умовах ризику та невизначеності, раціонально використовувати природні ресурси та виробляти якісну сільськогосподарську продукцію, яка приносить максимальну корисність споживачам.

Список використаних джерел

1. Етимологічний словник української мови (у 7 томах) / Під ред. О. С. Мельничука, В. Т. Коломійця, О. Б.Ткаченко. – Т. 2. – К. : Наукова думка, 1985. – 570 с, с. 551.
2. Савчук С. И. Основы теории конкурентоспособности : монография / С. И. Савчук ; под науч. ред. акад. НАН Б. В. Буркинського. – Мариуполь : Рената, 2007. – 520 с.
3. Закон України «Про особисте селянське господарство»: документ 742-15, редакція від 09.12.2012, підстава 5462-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/742-15>.
4. Школьний О.О. Організаційно-економічні основи управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств : монографія / О. О. Школьний. – Умань : Видавництво Уманського державного аграрного університету, 2007. – 308 с.
5. Гуторова О. О. Напрямки підвищення конкурентоспроможності аграрного підприємства в сучасних умовах господарювання [Електронний ресурс] / О. О. Гуторова. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnau_ekon/2009_11/pdf/11_07.pdf.
6. Малік М.Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: монографія. / М.Й. Малік, О.А. Нужна. – К. : Інститут аграрної економіки ,2007. – 270 с.

Summary. The essence and differences between such categories as a competitiveness, businesses potential, competition potential, competitive edges and competition position are considered. The features of competition between the domestic producers of agricultural produce are grounded.

Key words: competition, competitiveness, agrarian sector, agricultural enterprise, population economies.